

Nikola Benčić

VRATA U SVITOVNOST

(Pjesnik i kulturni djelač File Sedenik)

a) Za bolje razumivanje

Naša književnost – ili bi bilo bolje reći pismenost? – je prilično kasno našla vrata iz vjerske, nabožne književnosti u svitsku/svitovnu, profanu. Ako se ne z gledamo na školske knjige, ke nažalost do danas nisu točno istražene i analizirane po jeziku i sadržaji, onda moremo početkom 19. st. s „kalendarom“ 1806. najti prve gingave, jako plantave korake u poglavlju *Veszela zimfzkoga csafza rasprudjenja* uz ke prof. Hadrovics veli da je je pisao: *ein ungeübter Schreiber und schwacher Stilist*¹ i pol stoljeća, do 1864. je tišina, mučanje na tom polju. Izgleda da je narod u svoje „jačke“ uložio sve snage i dao raskošno razgranati to stablo narodne književnosti, što nam je Kurelac, Kuhač, ... i mnogi ki su za njimi ili uz nje došli mogli i dokazati. I naši učitelji, obadva Ginzleri, Gusić, ..., Borenić ... su svoje šale i jačke početkom 19. st. fućkali na te narodne note, po ki put i na crikvenu melodiju.

A „Kerstjanszko-Katolicsanszki KALENDAR ...“-om stavi sreinom 19. st. mlada generacija snažno svoju nogu med vrata i podboj da se već nisu mogla zabušiti, akoprem zastajajući, ar se redovito pojavi kalendar onda od 1892. ljeta. Ako velimo mladi, učitelj Juraj Horvath i farnik Gašpar Glavanić su 1864. nešto prik tridesetoga ljeta stari, što je po sebi neobično u onom vrimenu u našoj književnosti. Glavanić je u to vime imao već praktičnoga iskustva na izdavačkom polju, ar je 1859. tiskana školska knjiga „Početnica“, 1860. „Evangjelja“ i „Pèrva Štanka“ a u kalendaru tiskane pjesme „Szarich i Cvilko“, „Jacska nochnoga virosztnika“, „Szrichan szeljak“ i „Ja znam jednu jačku, ka gre po slovačku, ...“ kot i „Doctor decies sumporatus, ...“, – ke pjesme moremo mirnom dušom uvrstiti u naša vrhunska djela svitskoga pjesništva.² Uopće nije pretirano kazati, da je Glavanić bio prvi gradišćanskohrvatskoj/zapadnougarskohrvatskoj kulturnoj povijesti, ki je globalno, svestranije gledao cjelokupni razvitak našega duhovnoga života: vjersko polje (evandjelje, zvanaredan rukopisni molitvenik, netiskan, crikvene jačke), kalendar, sa svitskimi jačkami, ke upeljaju i našu književnost u sridnjoeuropski krug, modernizirane školske knjige. A tim mu je bila sigurna nenavidnost i zavist u naši redi. Da je preminuo tragičnom nesrićom 1872. je ujedno i velika nesrića našega kulturnoga razvitka.

Čisto su se zapostavila – nije jasno iz kojega razloga – izdanja Mate Drobičića (1808.-1891.), med 1856. do 1885., po današnjem vridnovanju

---

¹ Hadrovics, László, *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Wien 1974, 33, ÖAdW.

² Meršić Martin, (ml.), *Gašpar Glavanić, pjesnik i urednik hrvatskoga kalendara*, „Gradišće“ kalendar 1953, 57-65., HKD.

književnosti šund-knjižice³, ke su ali u našem narodu našle veliku čitalačku publiku. I File Sedenik u svojem prikazu naše književnosti 1912. mu pokloni samo nekoliko neznatnih redov.⁴ Jedino se Irvin Lukežić bavi opširnije o njegovom pismenom stvaranju⁵ i potpunim pravom utvrđuje: *Drobilić je ostvario ... značajan kvalitativni pomak u razvoju pučke zabavne i trivijalne literature* (180).

Sve Glavanićeve poteškoće na kulturnom polju je pojerbao učitelj Mihovil Naković (1840.-1900.), ki je ostvario, zapravo probio s jedne strai jezičnu (Gajevu) reformu, a na drugoj označuje preuzimanje odgovornosti za kulturni razvitak od učiteljev ili barem da se postavu u red kot ravnopravni djelatnici na kulturnom polju sa svećeniki. Naković je na školskoj, kot i vjerskoj razini kot kantor postavio opus, ki nima para u našem kulturnom razvitku. Uz peldodavno peljanje „učiteljske djelatne zajednice“, brojnih školskih knjig, različnih molitvenikov je pokušio i nemoguće za naše prilike, pokrenuti časopis za seljačku publiku pod naslovom „Knjižnica za seljačke ljude, ...“ 1892., jako informativno, dva izdanja, sramotno je skahirao! Naša štiteljska publika još nije bila zrela za takov produkt! Najuspješniji mu je redoviti godišnji kalendar od 1892., ki se pod naslovom „Gradišće kalendar/Kalendar Gradišće“ pojavljuje sve do danas i broji med najuspješnija izdanja Gradišćanskih Hrvatov.

Nisu nam čisto jasne okolnosti okolo „Crikvenoga Jačkara“ 1901. ljeta, kade na naslovu figuriraju Mihovil Naković i Martin Borenić. Medtim nam ali Sedenikov „Predgovor“ u ritualnu knjigu veli, da je on 1888. kot kantor u Lakindrofu/Lackendorf (Lakfalva), ki je u onom vrimenu bio pretežno još hrvatski, počeo sastavljati „Crikveni Jačkar“ ... *i s pomoćom nekih školnikov dogotovil. ... kê sam ovako jednim putom i na predplaću pozval, ... Pokidob se ali nij za dosta velik broj predplaćnikov dostal, ovo djelo pod tisku dojt ni moglo...*⁶ a on kot kantoručitelj se naticao za kantoručiteljsko mjesto (ar da ga doma nisu primili!) u ugarski Presteg (Pereszteg) i predao gotovo djelo učiteljem Mihovilu Nakoviću i Martinu Boreniću, ki su nadopunili i načinjili novu redakciju (pomoću Frana Kuhača) i uz mnoge poteškoće 1901. vandali „jačkar“.

b)Piši pero, piši, ...

(Pjesma *Za te rod i narod ...*, ispjevana u Kalendaru Svetoga Jožefa 1923, 69)

Pretpostavljam, morebit da se vkanjujem, da je za današnje vrimenske 'roboter' djelače na duhovnom polju čisto nerazumljivo: *Piši pero, piši, / Doklje*

³ Šund = Schund, šund-literatura, knjige bez literarne vridnosti, u Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1990, 1314, NZMH.

⁴ Szedenic, File/Fülöp, *Naši pisci i književnost/Magyarországi horvátok irodalomtörténete*, Budapest 1912./ Sopron 1912, 45, Piri i Székely.

⁵ Lukežić, Irvin, *PROZA u gradišćanskih Hrvata*, Rijeka/Željezno 1997.,170-181, ZIGH.

⁶ Szedenic, File, *Srcu Jezuševu*. Molitve i zdihavanja k-presvetomu Srcu Jezuševomu i *Svete Ceremonije* – (Ritualni Peljač) s-prigodnimi molitvami i jačkami. Našemu slavnemu narodu i hrvatskim školnikom prikažuje File Szedenic školnik. 1902.

tebe / Pero, meni / S ruke smrt ne zriže. (Za te rod i narod, 69). Ne znam kada se je prekinula ta visokocijenjena, od sebe razumljiva naša vridnost: sve za narod! – po koj normi je živio i File Sedenik med tudjimi ljudi. Nikada ne bi mislili bili, da će egoizam/sebičnost, koga danas zovu peršonskim, individualnim pravom u ostvarenju toliko prevladati svit, da već nimamo učiteljev na športplatzu sa svojimi školari u slobodnom vrimenu, da učitelj ne pazi na školsku dicu u crikvi, da nigdor u selu ne ćuti odgovornost za seoske visti u novina, da! ..., nima smisla nabrajati grihe našega liberalnoga, slobodarskoga, egomanoga društva. A u manjinski krugi je još bolniji ta egoizam.

File Sedenik je u, tzv. (po austrijski norma) povijesnom *Magyarisierung!* – procesu, kot kantordirektor ugarske (velikim dijelom zamučane nimške manjine u Perestegu i okolici) mogao 1912. izdati dvi hrvatske knjige, „Književnost“ i bez dalnjega publicirati svoje pjesme (Jačke), sve do kraja svojega života publicirati u hrvatski tiskani produkti..., kot i svoje doprinose u ugarski novina (nažalost, to nimamo objelano!)

Svakako je vrhunac toga djelovanja sa školskim nadzornikom Pacsérijen uskladjeno izdanje „Jačak“: ... *svidočim, da je File Sedenik, presteški gospodin školnik, u učiteljskom kotaru ešperešije Fertőszéplak (Šiplaka, Schlippach am See), mnoga ljeta dugo djelotvorno gorljiv kotrig učiteljskoga društva. Ne samo da je na sastanki održao brojna metodična predavanja, nego se istaknuo i didaktičnimi i njim spodobnimi doprinosi, kot i na polju sastavljanja školske knjige za osnovne (narodne) razrede zbudio općenito zanimanje u krugi kolegov. A u različni novina objelodanio bezbroj člankov za ljudstvo, u ki u pravoj domorodnoj ljubavi i punim žarom duše okreće pero na dobrobit općinstva. Uz sve to se istakne i u kolegijalnoj gorljivoj ljubavi, plemenitoj ambiciji i visokim duhovnim poletom, tako i dušu zvišava u harmoniji s vjersko-moralne nakane naše ugarsko-nacionalne rodoljubne kulture naših kršćanskosocijalnih nakanov.* (dr. Pacséri Károly, kraljevski školski nadzornik, 11. decembra 1911.)⁷ Ali pod štampu je priredio knjigu Ivan Dubrović/ Dobrović po ocjeni dra Štefana Pinezića, ki je u onom vrimenu uređivao „Naše Novine“. Zanimljivo je samo to, da je i Sedenik i Miloradić počeo objelodanjivati svoje pjesme istodobno u „Kalendaru svet Familije“ 1903., Sedenik s pjesmom: *Miruj*, a Miloradić s velikimi pjesmami: uvodom u kalendar *Širom-barom s našim darom, Kalendarom*, velikim prijevodom od Puškina iz ruskoga *Ribar i riba* i zagonetnoj *Mlinci*. Sedenik je pjesmu *Miruj* imao već tiskano u „Ceremonija“ (1902.) u koj nas red „Miruj, miruj srce moje“ jako spominja na Preradovića, istotako kot i Miloradićeva 1910. s refrenom „Zora puca, bit će dan!“

Iz Dobrovićevog predgovora „Ljubljeni Štatelj!“ moremo pak zviditi, da Sedenik nije bio bezuvjetno osvidochen o tiskanju svojih pjesam, i dva su razlogi: a) *razvoj svoje smernosti* – što znači prirodjene skromnosti, b) *ča se va stroške spuščat ni hotil*, ...imao je održati familiju s četverom dicom. Da mu se je pojavila knjiga ipak u tisku je svakako Pinezićeva procjena i zasluga o njegovom

---

⁷ File Szedenik-a JACKE, Sopron 1912.

rodoljublju: *Bárcsak sikerülne verseinek kiadása, ezzel a horvátajkú nép kezébe igazán becses munka kerülne, mert horvát nyelven írt dalaiban színmagyar érzelem lüktet és igazi magyar hazaszeretet nyilvánul meg bennük.* (1911.) [Da bi se samo ugodalo izdanje njegovih pjesam. A tim bi hrvatskogovoreći narod zaistinu u ruke dostao vridnu knjigu, ar u hrvatskom jeziku pisani pjesma tuca čista ugarska ćut i pokaže se pravo ugarsko rodoljublje.]. A ako bi se ki danas popiknuo na tom, da je na hrvatskom jeziku dičio ugarsku domovinu, predlažem mu za usporedbu zbirku „Gradišćanski hrvatski gaj”, pjesme sakupljene od Antona Leopolda 1967. Mi smo svenek živili dupljasti ili tripljastim identitet, ki je za nacionaliste teško prihvatljiv i razumljiv.

b) O čemu piše u pjesma?

Sedenikovo rodoljublje ide u tri smjeri, a) svojem rodnom selu Malom Borištofu, b) domovini i c) hrvatskom jeziku, kulturi, neka vrsta čežnja za nečim što je samo skriveno definirao (morao je biti oprezan med Madjari!). Pjesme su mu se zvana 1912. pojavile još 2003. u izdanju HŠtD. A sada, čisto izdavačko čudo u prijevodu na madjarskom jeziku, *Szedenik Fülöp, Versek*, 2020 Pereszteg, na diku njegovoga djelovanja u Peresztegu, prijevod Horváth Sándor iz Narde, izdavač „Szülőfalunkért Egyesület Pereszteg” [Udruženje za naše rodno selo Presteg], pokretač Békési István, predsjedatelj društva.

a) Prvi smjer njegovog rodoljublja valja *rodnom selu Malom Borištofu*, tomu ima i najveći broj pjesam i to mu je i uvodna pjesma u pjesmaricu. Nostalgично, nužno, intimno, skromno iskrenom odanošću žudi cijeli svoj život za rodnim selom, da vidi crkvu, cimator, rodni dvor i vrt, škadanj, da ide na zavrti i posadi se uz kameni pilj, ki je nedaleko stajao od njeve hiže (Gornikovi). Hižu usporedjiva s palačami i postavi u okolicu brižićev, potočića, Cerja, ... apostrofirajući: *Nij na zemlji mjesto nijedno / Ko b' bilo tako krasno...* što je potpuno razumljivo. Na drugu stranu opisuje kako mu je bolan odlazak, ar mora poiti k novom kraju kade se čudakrat pita: je doma nebo plavije, oblaki lipši, ljudin bogatiji, sve svitlije: *Sve, o! – sve je onde milije.* U njemu klije otajno rodoljublje, slika rodnoga sela i pita srce: *zač ljubiš svoj rod?*

U drugi pjesma se pak tuži da su ga ljudi u selu pozabili, da ga nisu spoznali i da je morao poiti u tudjinu. A pjesma „Na domorodnom mjestu“ je cijela tužaljka po mnogi ljeti o pozabljivosti sela.

b) Iz toga maloga nukleusa, komu poklanja najveću pažnju razvije svoju ljubav prema domovini, širjem svitu i njemu poklanja svoje pero, rodu i narodu. Domovina je ‚dragi kamen' i ako vrag zamaže dragi kamen i onda ostane drag. *I ljubav, ku - mrazi on bar. / Vridnost joj zet neće nigdar.* I na dalje jači o očevom stanu, ki stoji u Ugarskoj, *ku ga je majka – po hrvatsku ...ljubit učila.* Svejedno kamo dojdeš po tudjem svitu: *Zaman! – kade j' zipka stala: / Želja mi je nek tamo.*

Nigdor, nijedan dibinski psiholog ne more protumačiti, zač je to tako? To je tako velika prirodna, narodjena sila. da ju nigdor ne more zatrti.

c)Ostale pjesme su mu jako lirsko nastrojene i usko vezane uz njegovu osobu/peršonu, obitelj, sina, čijem pukanju se je veselio ali ga zalio strah kad je morao u PSB, kako se sestra Jela zmalja za njega pred BDM, o majki, zadovoljščini, nostalgčna spominjanja. Istaknuti bi morali svakako nekoliko pjesam o ljubavi, zaljubljenosti, smrti mlade (ka pjesma jako sliši na jednu ugarsku narodnu). To su rijetkosti naše književnosti. A jedna pjeva o nezahvalnosti svita, što se ne mora posebno naglašavati i lako preoblada takova ćut jednoga u teški časi.

U ugarskohrvatskoj literaturi su ga zbog pjesme „Sada“ i „Pravicu nam“ proglasili socijalnim revolucionarom. Ne znam što bi File Sedenik odgovorio bio njim po proleterskoj revoluciji 1919. Istina je da opiše na vrlo plastičan način staleške razlike: gofa, barona, visoke gospodine i suprotno, prosjaki, časniki, poljodjelci, varoški proletari, na razlike socijalnodruštvene intepretacije staležov na Ugri. Potribuje za nje pravo glasovanja, pravicu, ku je svakomu dužna dati domovina i krivicu daje vrhovnim političarom. *Glasovati, ter otajno, / Prez razlike, – ,vo željimo! /‘Va j’ zmed pravic najsvetija, / Veruge nek 'va razbija.* I otvoreno poziva *na noge!* Zaistinu revolucionarne riči, akoprem znamo da su se narodi u tom povijesnom vrimenu po zapadnoj Europi borili već za glasovačko pravo u ravnopravnosti.

Obitelji, svojemu rodoslovlju poklanja dužičku epsku pjesmu: *Sedeničeva obitelj* (Od 1580. ljeta do sada). Počinje zapravo s nedostatkom dokumentov (što je karakteristično za sva naša sela) i zato skroji, morebit, legendu o poljskom kapetanu iz druge polovice 16. st. Ta kapetan je zbog svojih zaslugov dostao od kralja Ferdinanda plemstvo (litterae armales) i titulu ‚de Alsó-Bük‘, što znači da se je nastanio u Bika, županija Šopron, po ovoj liniji su Sedeniki u Malom Borištofu. Druga linija je bila doma u Celldömölku i Farádu, i po svemu za vrime protestantizma nastali protestanti. Ar jednoga Juru (György Szedenics, slika u knjigi) spomene i File, bez toga da bi čisto jasno raščistio bio, ki je to bio. Po Payru⁸ i Szinnyei⁹ znamo toliko, da je bio evang. ešpereš (Sedenik govori o biškupu), školovan u Šopronu i Beču. Dušobrižničku službu je imao u Dobronyu i Paloti. *Kot govorač on je bil na glasu*, umro 1867. Ima pjesmu u slavu grofa Zichyja, vesprimskog špana.

Pisanje prezimena po matični knjiga (imajun od 1665.) u Velikom Borištofu: 1690. Sedenik, 1753. i 1777. Szedenik, 1775. i 1783. Szedenics, 1784. Szedenicz, iz čega je po Fili nastalo djačko/latinizirano Sedenik. Bilo je u familiji duhovnikov, vojnikov, bilježnikov (Anton u Horpácsu), učiteljev. U Pjesmi

---

⁸ Payer, Sándor, *Egyháztörténeti emlékek*, Forrásgyűjtemény a Dunántuli ág. hitv. evang. egyházkerület történetéhez, 2. kötet, Sopron 1910, 81. Upis u „Formula Concordiae, br. 441.

⁹ Szinnyei, József, *Magyar írók élete és munkái*, XIII. kötet, Steiner-Télfy, Budapest, 1909, 535-536.

„Mojega predjeda krv” govori o tatbini, *Strašan, velik spominak je ovo! ... S grozom vidim krv djeda mojega – Črljeni se na bardi umornika.* – zbog čega je morao u Požon, pred kraljevski sud. Ali događaj nije čisto raščišćen. Piše o rođaci zvana Celldömölka, Alsó-Bükk-u, još u Gornjoj Pulji, Horpácsu, Farádu, Dörgicsi, ...

c) Životopis

File Sedenik = Szedenik Fülöp se rodio u Malom Borištofu 19.08.1862., u Gornikovom stanu. U selu je pohađao elementarnu tj. osnovnu školu a otac ga je po običaju poslao učiti se „na Ugre” ugarski jezik, ravno u Pereszteg a po tom u gimnaziju u Kiseg, učiteljsku u Šopron.

Učitelj je bio u Cindrofu, Filežu, Gijeci, po Szinnyeiju i u Novom Selu, od 1884. kantoručitelj u Lakindrofu, ko selo je u onom vrimenu još bilo pretežno hrvatsko. Oženio se je 1886. s Ilkom/Helenom Németh iz Umoka. Od 1889. ljeta je kantoručitelj ugarskoga (veliki broj Nimac, selo se je zvalo ug. Német Pereszteg) sela Pereszteg/Presteg, kade je u službi sve do svoje smrti 16.06.1920.

S Ilkom skupa su imali 8 dice, od kih je 4 pomrlo u mladi ljeti. Odrašćenu starost su doživili: Jenő, Jožef, Ilona, Irma.

Grobni spominak na cimiteru mu se je porušio i zato mu je Hrvatska Samouprava Jursko-Mošonske-Šopronske županije 2012. u okviru svetačnosti postavila novi spomenik na cimiteru.

Općenito se u vridnovanju njegovoga književnoga djela veli, da mu je poezija „inauguralna“, to bi značilo početna, prva što ali upućuje na nedovoljno poznavanje razvitka naše poezije početo od Ginzlerov, Gusića, Ficka, Glavanića, Nakovića, Borenića i neki drugi. Oni stariji nisu tako elegantni, vrsni u svojem jeziku i sadržaju, nisu publicirani ali pjevaju narodnim jezikom za narod, ki njeve jačke poštuje, uči napamet i stavlja je u školske knjige i ponavlja na zabavu.. Sedenik ide za jednu razinu više a u tom je zaistinu otvarač, nazvstitelj novoga literanoga puta, na kom pak Miloradić zagazi snažno i jako odlučno. Sedenik po analizi Milorada Stojevića spada u onu grupu ki se *približavaju odmaku od tradicionalna kampanilizma*.¹⁰ Pri nas bi *kampanilizam* značio gledati na događaje iz seoskoga crikvenoga turma, ne viditi dalje od nosa. Isti analitičar govori i o *antejskoj* povezanosti, što pak znači prizemljenost, povezanost s domaćom grudom i domovinom, ljubav prema rodnomu kraju, jednostavno patriotizam. Sam pjesnik u pjesmi „K ovim domaćim pjesnikom“ govori: *I stinji novi zamem. Istovrimeno se u istoj kitici tuži na svoj rod: Glej! – ovoga roda srce, / Ne žari moj plamen. / Bar ga nitit novo ulje, / i stinji novi zamem.* A pitam se, kako bi morali razumiti, tumačiti te rede? Da ga zapadnougarski Hrvati nisu cijenili, čuli ili ga nisu kanili? Zato veli dalje: *Domovinu nam Ugarsku / Da ljubimo glasim, / Ar da j' ovde zipka stala, / Nam i ocem našim.* I nadalje jako

---

¹⁰ Stojević, Milorad, *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća*, Antologija, Studija, Rijeka 1987, 274.

kritično, zabav narodu su *rajle* i živi nek po *ćuti* i ne razumi se u književnu rič. Jako teška kritika, nekim neimenovanim ki mu kriču: *nij mu va jačka / Nit ognja, nit ćuti! / Ovako sad' vo koljeno, / Moje jačke sudi*. Svakako je teško zbantovanje od onih, ki kažu: *da su oni, / Na spas 'vomu rodu. / a zapravo: Nijedan ne zna ča govori*. ... Ovde mu je 1914. puknula žuč i dao pjesnički oblik svojemu jadu!

Zanimljivo je da nas pjesma jako spominja na ugarskoga pjesnika Sándora Petőfija. No kako ne! Školovao se je na ugarski kulturni institucija na ki su toga nacionalnoga pjesnika zvišavali, sve do danas, iznad svih ugarskih pjesnikova i znaju mu mnogih pjesama napamet, Sedenik se nije mogao izvlić od njegovoga čara.

Još veće presenećenje mora izazvati njegovo pozivanje na Galovića. Ki je to Galović? Je to Mihovil Galović, koga spominje mali leksikon Martina Meršića ml.¹¹ kot školnika i Miloradićevoga staroga oca sa sažaljenjem: *škoda, da je tako zaran umro, od kolere* (1806.) i da je izdao „Duhovne knisicze po imeni KLYUCS NEBESZKI”, moletvenik za dicu, ki je morao imati veliki uticaj na slijedeće učiteljske, kantorske generacije ar ga stalno spominju.

Najzagonetnija je pjesnička linija, ku moremo dodiliti Petru Predaroviću, hrvatskom pjesniku preporoda. Osebito u pjesmi „Miruj!” – kot da bi si posudio bio zadnji red: *Miruj, miruj srce moje*. Samo što su sadržajne intencije različne i Sedenikove kitice jednostavnije, po narodnom pjesničtvu. I u neki drugi pjesma moremo naslutiti Prerarodićeve idejne inspiracije.

e) Pismenost/književnost za narod

Dvodjelno je njegovo društveno djelovanje, isto od velikoga važnoga značaja za gradišćanskohrvatski narod. S jedne strane na liniji nabožne/crikvene književnosti, na drugoj strani povijesti književnosti.

Na crikvenom polju je njegov molitvenik „Srce Jezuševu” povezan za „Svete Ceremonije”¹² morao imati veliki uticaj na crikvenu literaturu. U epohalnom „Crikvenom Jačkaru” (1901.) imamo veći broj njegovih crikvenih jačak iz Ceremonijov. Zvana toga je ov ritualni/obredni peljač zamišljen za kantoručitelje, da postupaju jedinstveno po cijeloj krajini. Do tada su si kantoručitelji sami sastavljali rukopisne jačkarne knjige i rituale (imamo cijeli red neistraženih rukopisnih ostavšćin). Ishodišće ili poticaj za ovo djelo je bila Nakovićeve molitvena knjiga „Vénac” (1878.), iz ke je on tekst stavio u kajde. Za Sedenika je kantorska služba ravnopravna učiteljskoj, neki bi rekli, da je na prvom mjestu.

Svakako moramo staviti njegovo pjesničko, kreativno djelovanje na polju crikvene jačke na čelo njegovoga djelovanja i već u prvom izdanju njegovih „Jačak” (1912.) imamo nekoliko crikvenih, što bi nas moglo ponukati da

¹¹ Martin Meršić ml., *Znameniti i zaslužni Gradišćanski Hrvati*, Čakavki sabor (Rijeka) 1972, 54.

¹² File Szedenik, *Srce Jezuševu*, molitve i zdihavanja k-presvetomu Srcu Jezuševomu i *Svete Ceremonije*

(Ritualni Peljač) — s-prigodnimi molitvami i jačkami. Našemu slavnomu narodu i hrvatskim školnikom ..., 1902.

vjerske/nabožne pjesme naših pisateljev/literatov tretiramo istim mirilom kot i svitske (što najvećkrat ne činimo!). O Sedenikovom vjerskom pjesničtvu i djelovanju piše Štefan Kočiš¹³ pregledno i iscrpno.

Na narodnom polju je njegova književnost¹⁴ jedini cjelokupni i iscrpni putokaz do početka 21. st. Već sama zamisao, prikazati sistematsko red u rašicanoj, kaotičnoj, nepristupačnoj literaturi/pismensti jedne manjinske grupe, preseneti i izazovo čudjenje. Kako veliki je morao biti njegov napor na tom polju pri sakupljanju materijala, ki nije stajao kade u jednom snopu na stolu ili kakovoj polici u arhivu. Nigdor do njega nije poduzeo tako veliki pothvat u našem kulturnom životu. Nismo našli slijed za inicijativu ili se samo usmeno govorilo/govorkalo, da bi se moralo. U kratko pred 1911. pokrenuti Naši Novina¹⁵ imamo pak poziv učiteljem i drugim za sakupljanje materijala za književnost. Jako hrabra nakana!

Vrlo zanimljivo je, da je u tom poslu nekoliko ljet pred knjigom bio kod jednoga farnika za savjet, nažalost nije mu uvadio ime. On mu svituje: *Misal je lipa i plemenita. Podatki se po pošti moredu pobrat, a stroški nete bit velika pačka, kad delo ur na toliko dojde da se pod tisku bude moglo dat. Neg na delo va ovoj radi!* Jako lipo svitovano ali pisma nisu čuda donesla, špotanje i otpovidanje. Zato se 1910. dao na put po županija od sela do sela, *da vse ono zvidim i skupa poberem*. Ovde u opisu putovanja se jasno vidi da je u njemu tucalo gorljivo kantorsko srce! No morao je ustanoviti: *da se ov moj put polag najbolje volje – žalost! – z velikim hasnom ni mogal zveršit*. Bez daljnega si znamo predstaviti, zač ne! Naši ljudi su znali čuda legendov, anegdotov, povidanja o svoji ljudi ali jako malo konkretnoga. Ada što bi mogao biti slijedeći korak?

Iz usmenoga razgovora s Martinom Meršićem ml. znam, da je Sedenik obavezao svoju dicu, u prvom redu one ki su študirali, da pregledaju ugarske knjižnice u Pešti, Požonu, Juri, Sambotelu ... i glavni centri županijov i zvidu i pokupu materijal o pismenosti zapadnougarskih Hrvatov. Iz toga konglomerata je nastao Sedenikov pregled naše književnost. Od sebe razumljivo zbog te okolnosti ima knjiga puno nedostatkov, krivi interpretacijov, imen, ka ne poznajemo i ne slišu u Gradišće, i sličnoga. Što, po mojem mišljenju, ni u najmanju ruku ne smanjuje vridnost i veličinu knjige i Szedenikove zasluge. Andreas Karall¹⁶ je u svojem odličnom djelu o našoj vjerskoj/nabožnoj književnosti pokusio ispraviti neke podatke, što u potpunosti nije mogao i uvijek će se najti krivi tumačenjev ili zamučanja i u najnoviji predstava, rasprava o našoj književnosti, sve do danas.

---

¹³ Stefan Kocsis, *Zur sakralen Musik der burgenländischen Kroaten in Geschichte und Gegenwart*, u ... und sie singen noch immer, ... još si svenek jaču, 1998, hkdc, ur. Ursula Hemetek, 199-289.

¹⁴ Szedenik Fülöp, *Naši pišci (sic!) i književnost – Magyar horvátok irodalomtörténete*, Budapest 1912. Unutrašnja naslovna str. nima više ug. naslova. Za naslovom: Ovo hrabreno, razumno, hrvatsko ljudstvo je ur čuda znamenitih mužih dalo, svojoj ugarskoj domovini. Izdavačko mjesto nije identično: Sopron, Piri i Syékely-a tiskara. 1912. Pogrešku „pišci” na str. 6 ispravi na; „Naši pisci i naša književnost”. Potpuni tekst na: <https://www.google.at>.

¹⁵ File Szedenik, *Koraki rade naši pišcov (sic!) i književnosti*, Naše Novine 1911/19, 1.

¹⁶ Andreas Karall, *Das religiöse Schrifttum der heute burgenländischen Kroaten bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*, Wien 1963, Theol. Diss.

Prikaz, danas bi rekli kritiku knjige je dao pesimističko, vrlo kratko Ivan Čuković:¹⁷ ... *lip, ugodan zavezak kitic iz verta našega hrvatskoga ljudstva*. Negativnu procjenu dobije od Stjepana Krpana i Feliksa Toblera, da bi Krpan ispravio pri kraju: ... *Sedenik je ovim djelom izvukao iz mraka zaborava na svjetlo dana imena i djela svojih zaslužnih sunarodnjaka u namjeri da će ih, kako sam reče „,va ovoga ljudstva jeziku, va hervatskoj riči uvekovečiti”, u čemu je dijelom i uspio.*¹⁸

f) Pedagoško i društveno djelovanje

Sedenik je narodni učitelj u pravom, istinitom slislu riči¹⁹, bez razlike, da li su to po populaciji škole hrvatskoga, madjarskoga ili nimškoga jezika dica. Podučavao je i odgojivao sve naše jezične grupe. No moramo priznati, da ne znamo što mu je stalo na čelu poziva: učiteljstvo ili kantorija, ar su u našem prostoru kantoručitelji bili na glasu i mnoge male škole imale samo jednoga učitelja, ki je mora biti uz učiteljstvo i kantor i obavljao sve posle u školi i crikvi, znao/morao obavljati isto tako napornu službu kantora i podučavanje mnogobrojne dice u školi. I Sedenik po svojem putovanju kod sakupljanja materijala za književnost odaje čast ne samo pisateljem nego i „glasovitim jačkarom”: Galoviću, Nakoviću, Ginzleru i farnikom Ficki, Glavaniću i Lovri Karallu. Svaki se učitelj trsio da dojde na unosniju kantoriju uz učiteljevanje, da nastane kantoručitelj. Poznajemo natječaj²⁰ za kantoručitelja od 04.11.1888., kojega je dobio File Sedenik.

File Sedenik je u Prestegu sastavio vrlo uglednu ugarsku školsku knjigu/udžbenik za III-IV-V-VI. r., ki je imao tri naklade.²¹ Bilo bi vrlo poučno i

---

¹⁷ Ivan Čuković, *Naši pisci i naša književnost*, Naše Novine, 1912/50, 10.

¹⁸ Stjepan Krpan, *Gradišćanski portreti*, Zagreb 1988., 80, KS; Feliks Tobler, *Produkcija i distribucija grad. hrv.knj. u 18. i 19. st.*, KG, Željezno 1982, 48.

¹⁹ Ivan Dobrović, File Szedenich. *Na tridesetu obljetnicu njegovoga preminuća*, GK 1951, 47-53. Dobrović ga je kratko pred njegovoj smrću posjetio i piše: *Bio je vani na polju dugo prik podneva. Njegova obitelj sprohodila me je u salon kroz hodnik, na kom su visili kipi Komeniusa, de la Salle-a, Felbigera, Pestalozzija i drugih velikih pedagogov. ... Izvan škole znao je baratati perom, a kad je bilo triba, popao je za plug: pinez je bio ništ vridan, imao je punu štalu blaga. Samo ovako je mogao uz svoje učiteljsko djelo izučiti četvero dice: dva doktore (advokata i medicinara) pak dvi učiteljice.*

²⁰ Zapisnik, Peresztteg, 04.11.1888., popunjenje praznoga mjesta: 1) slobodno stanovanje (3 sobe, kuhinja, kamrica, štala, sporedne zgrade), 2) 10 ug. jutar oranice + 1126 klaftra oranice, oranje i sijanje obavlja selo ali sime mora učitelj staviti na raspolaganje, 3) u selu daju: gazde i željari skupa 35 mirila/kabla tega, 4) za zvonjenje u gotovini 35 ft., vinogradari 1 l mušta, 5) pečenje ostije 12 ft, 6) Julog 350 ft po 5% kamatov daje 17ft. 08 kr., 7) za mašu i molitvu na Sv. Florijana i Sv. Ivana Nep. 4 ft., 8). Za drivo je u kasi 50 ft, zvozi selo 10 koliju, 9) preceptor (pomoćni učitelj) 100 ft., 10) štola 80 ft., 11) nediljna škola 124 ft., 12) smi si pokositi travu na cimatoru. Obaveze: 1) podučavati jedan razred, 2) kantorija, 3) upravljati sadovnikom, djelače postavlja selo, 4) preceptora pošteno držati, čistiti, kuriti mu sobu, prati na njega, 5) učionicu kuri preceptor, ne more potribovati samostalno dodatnu plaću. Odobreno: János Zalka, jurski biskup. (Šopronski varoški arhiv 2354/1924.), 1897, 1905, 1915.

²¹ *A népiskoláksok egyesített tankönyve az egy tanító vezetése alatt álló III-IV-V-VI. osztályosok számára.* Írta és szerezteszte: Szedenich/Szedenik Fülöp sopron peresztégi igazgató tanító, Rittig Gusztáv és fia kiadása Sopron 1897., 1905., 1915.

metodnično didaktički opisati i usporediti s našim spodobnim izdanjem (Dobrović) i drugimi ugarskimi izdanji.

Nadalje napisao je metodično djelo „Fejtssék ki, ...“ –kako se moru dica naučiti da rado idu u crkvu, na molitve i da se tote dobro ponašaju (1896.), nagradjena rasprava. Zna se i za „Egy iskolamester naplója” [Dnevnik jednog učitelja] (1896.). Spominje se i jedna poučna knjižica „Egészség“ [Zdravlje], ka se ali do sada nije našla.

Suradjivao je s gr. hrv. kalendari i novinami. Niti to nismo istraživali dosljedno. Znamo za njegov poučni doprinos u Kalendaru svete Familije „Ne daj gnjoju po zlu projti!“, ki članak u klimakrizi je aktualniji danas nego u vrimenu kad se je pojavio.

A ono što je pisao za madjarske novine i časopise, prik toga smo se spašavali lapidarnom rečenicom: pisao je... Da vidimo neke (akoprem ni ovo neće biti potpuno!): *Sopron* (1892., 1894.), *Fővárosi Lapok* (1897.), *Néptanoda* (1905.), *Alkotmány* (1906.), *Soproni Napló* (1906., 1908., 1910.), *Népnevelő* (1911.), *Tanítóbarát* (1889.).²²

Osebito zanimljivim mi se čini članak u „Tanítóbarát” (1889/1) pod naslovom *Melyik állás jobb?* [Ko zaposlenje je bolje?] u kom konkretno dokaže njegov ljetni zaslužak kot učitelj i crkvešnjak u Lakindrofu ni približno nije tako velik kot je zaslužio seoski pastir. I tako bi mogli da idemo od članka do članka, da vidimo njegovo društveno osvidočenje i zvanaredan angažman u društvu na obadvi strani.

g) Što nam sugerira Sedenikovo djelovanje za našu književnu povijest?

Njega gledamo za prvoga predstavljaja cjelovite povijesti književnosti gradišćanskih Hrvatov. Osvidočen sam, akoprem zato nima potvrde, da se je i pri sakupljanju i pisanju borio s mnogovrsnimi problemima. I Krpan i Tobler imaju potpuno pravo svojom kritikom, no ipak mislim, da s vodom u koj smo okupali novorođeno dite ne izlijemo iz korita i ditešce. Moramo pokušati položiti autora, pisatelja, djelo, okolnosti nastanka i puno svega vanjskoga, tehničkoga na vagu, o ki danas ništ ili samo malo znamo. Kakova pitanja su trapila Sedenika kod pisanja? Što je gorilo u njemu tako žarkom žeravkom, da se uz svoje kantoručiteljstvo i familiju dao u mnoga druga djela i stvori nešto što govori za njega, za njegovu veličinu. Ako ne znamo čuda o njegovom životu (ar mu je arhiv izgorio kod sina u Čepregu!), djelo govori za sebe. A njegova ostavščina, knjižnica nam ne stoji na raspolaganje. Najčudnovitije je što Madjari imamu cijele stranice na internetu s natuknicama o njemu a mi skoro ništ. Nije nam toliko vridan kot i Madjarom ili se pri nas upotribljavala druga mirila?

To je to: **MIRILO!** Općenita norma za književnost je za sve ista norma, „ars poetika”, svejedno da li je to Wolfgang Kayser, Stjepan Blažanović, Josip

---

²² *Magyar Katolikus Lexikon*, wiki

Vončina, Ivo Frangeš, Krunoslav Pranjić, ... ili ki drugi u našem kulturnom krugu. Ta načela znanstvenosti valjaju i za povijest književnosti, mora biti vjerodostojno. U pitanju je samo poruknuće kulturnodruštvene razine u vrimenu. Prva priznata svitska epska pjesma Marulićeva „Judita“ je publicirana 1522. ljeta u Veneciji, kad su Hrvati bili u velikoj stiski od Turka i spremali se na put prema sjeveru. Sedenik je svoje „Jačke“ dao na svitlo 1912. Prvi pokušaj opisa povijesti hrv. književnosti u matici imamo od Šime Ljubića²³ ali skoro bi rekao da Sedenik nije znao o toj knjigi. Naša književna povijest se pojavila 1912. a Hrvati, Ugri i Austronimci su u to vrijeme imali već veći broj takvih preglednih knjig. Stojević u već navedenom djelu stavi gradišćanskohrvatske pjesnike ravnopravnim čakavskim 20. st., to mišljenje ali ne dila svi hrvatski povjesničari književnosti s njim ili kako-tako zapostavljaju našu književnost ili ju čisto zamuću.

Osviđočen sam, da postavimo vrimenski i društvenopolitički pomicač, najti će se ista razina slične književnosti u Hrvatskoj, kot i u Madjarskoj i Austriji, samo da je vrimenska razina nanagnuta ploha/površina. Pitanje je ku vizuri stavimo na oči, ar ako priminjivamo današnje norme književnosti na ono što se je kod nas djelalo i dogadjalo početkom 20. st. onda smo sigurno na krivom putu i nikada nećemo doiti skupa. Na tom polju je proučavanje gradišćanskohrvatske književnosti tek na početku.

---

²³ Ljubić, Šime, *Ogledalo književne poviesti jugoslavenske na podučavanje mladeži*, 1869., knj. II., Paul Josef Šafarik je u svoje djelo *Geschichte der Südslawischen Lieteratur* u seriji *Geschichte der illirischen und kroatischen Likteratur*, Prag 1865.. uvrstio i nekoliko naših književnikov u pregled i u KG 2011.